

AKADÉMIA KLASICKEJ EKONÓMIE 2010

Pohľad na tri základné utópie Európskej únie

„ Jednotná mena nie je podmienkou spoločného trhu kapitálu, práce a tovarov a služieb. “

(B. EICHENGREEN, 1952 -), *Profesor ekonómie, University of California, Berkeley, Department of Economics*

Hlavnými dôvodom vzniku a rozvoja Európskej únie v druhej polovici 20. storočia bola ideológia hospodárskej spolupráce. Zdevastované európske krajiny v povojnovom období si uvedomili, že neustále boje a vojnové súperenie nemá perspektívu budúcnosť, preto začali myšlienku spolupráce realizovať. Najväčší zdroj sily videli v zjednotení hospodársky najvyspelejších krajín, ktoré mali konkurovať najväčším ekonomikám sveta (USA). Vytvoriť spoločný trh stabilných krajín so spoločnou menou a spoločnými podmienkami a ústavou sa stalo najväčšou prioritou Európskeho spoločenstva. Postupom času sa záujem o členstvo v „európskom klube silných“ zvýšil, čo spôsobilo nárast počtu uchádzačov a vytvorenie akýchsi univerzálnych podmienok pre vstup. Z hľadiska klasického ekonomického liberalizmu a tradičného chápania hodnôt v spoločnosti sa takáto integrácia, harmonizácia podmienok a vytváranie nadnárodných inštitúcií chápe ako krok skôr dozadu, než dopredu. Na znázornenie uvádzam tri hlavné body - utópie Európskej únie vzhľadom na hospodársku prosperitu, fiškálnu stabilitu a konkurencieschopnosť na svetovej úrovni:

1. Utópia úspešnosti Maastrichtských kritérií.
2. Utópia fungovania protikrízových opatrení a stability v období recesie
3. Utópia úspešnosti centrálného riadenia

1. Utopia úspešnosti Maastrichtských kritérií

„Aby mohla vláda práva účinne pôsobiť, je dôležitejšie, než konkrétna podoba pravidiel aby sa právo uplatňovalo vždy a bez výnimiek.“

F. A. Hayek (Cesta do nevoľníctva, 2004)

Slovenská republika musela pred vstupom do eurozóny, ako každý iný štát EÚ splniť štyri konvergenčné kritériá, tzv. maastrichtské kritériá.¹ Tie sú uvedené v Maastrichtskej zmluve, ktorá vstúpila do platnosti 1. novembra 1993.² Oficiálne majú zabrániť vstupu hospodársky nestabilnej krajiny do eurozóny, ktorá by mohla ovplyvniť kurz eura. Preto sú rozhodujúcim kritériom pri posudzovaní pripravenosti štátov na vstup do Európskej menovej únie, no nehrajú rolu v ďalšom pôsobení štátov v eurozóne. Ako dôkaz predstavujem údaje z bankového časopisu NBS Biatec z roku 2009.

Hlavným údajom je, že deficit verejných financií na referenčnej úrovni 3 % z HDP v roku 2008 prekročilo 5 krajín, ktoré prijali euro - Írsko, Grécko, Francúzsko, Španielsko, Malta.

¹ Konvergenčné kritériá konkrétne znamenajú, že v krajine, ktorá sa uchádza o členstvo v eurozóne musí byť inflácia menšia ako 1,5% priemernej inflácie troch krajín EMÚ s najnižšou infláciou, dlhodobé úrokové sadzby musia byť nižšie ako úroveň 2% priemerných úrokových sadzieb troch krajín s najnižšou infláciou, slovenská koruna musí zotrvať minimálne dva roky v ERM II vo fluktuáčnom pásme +/-15% okolo centrálnej parity, deficit verejných financií musí byť menší ako 3% HDP a verejný dlh menší ako 60% HDP

² Maastrichtská zmluva je zmluva podpísaná v Maastrichte 7. februára 1992. Maastrichtská zmluva zmenila názov Európskeho hospodárskeho spoločenstva na Európske spoločenstvo. Zaviedla taktiež nové formy spolupráce pre vlády členských štátov - napríklad v oblasti obrany a v oblasti spravodlivosti a vnútorných vecí. Pridaním tejto medzinárodnej spolupráce k terajšiemu systému Spoločenstva vytvorila Maastrichtská zmluva novú politickú a zároveň hospodársku štruktúru pozostávajúcu z tzv. troch pilierov - Európsku úniu. (http://sk.wikipedia.org/wiki/Maastrichtsk%C3%A1_zmluva)

V období tesne pred krízou, kedy väčšina štátov vykazovala rýchly ekonomický rast, kvôli ktorému paradoxne museli prekročiť brzdu rozvoja, ktorou sú konvergenčné kritériá, sa na ne nekládol príliš veľký význam. Už viac ako rok pred krízou v roku 2007, maastrichtské kritériá dlhu nespĺňalo 8 krajín a hlavne krajiny, ktoré kritériá najviac presadzovali a trvali na ich vytvorení. Belgicko, Nemecko a Francúzsko ich samy nerešpektovali a vedome porušali. V roku 2008 referenčnú hranicu 60 % z HDP prekročilo aj Rakúsko na 62,6 % z HDP (z 59,4 % v roku 2007). Najväčší rast dlhu zaznamenalo Írsko, a to z 19,1 percentuálneho bodu na hodnotu 44,1 % z HDP v roku 2008.

Henri Guaino, poradca prezidenta republiky Nicolasa Sarkozyho, v roku 2008 v čase krízy skonštatoval "Dočasne nie je Maastricht prioritou priorít."³

Z týchto poznatkov plynie, že podmienky, ktoré sú zakotvené v jednom z najdôležitejších dokumentov Európskej Únie nemajú žiadny efekt. Väčšina štátov s menou euro ich nedodržuje, kontrolné orgány nemajú v tomto prípade žiaden význam, pretože tolerujú porušovanie a nevyvodzujú žiadne dôsledky. Ešte k tomu orgány EÚ nepriamo podporujú štáty menovej únie, ktoré sa dostali do problémov vlastnou nezodpovednou fiškálnou politikou, rôznymi pôžičkami a záchrannými balíčkami. Finančné injekcie sú väčšinou sponzorované peniazmi od ostatných štátov EU a finančnými inštitúciami EU.

V dôsledku nízkych úrokových sadzieb, ktoré veľkoryso stanovuje ECB, vedú k ľahšiemu zadlžovaniu krajín Eurozóny. Výsledkom tohto druhu dotácii je prevažne iba krátkodobé zmiernenie negatívneho stavu vládnych rozpočtov, ktorý by mohol ohroziť kurz eura. Na druhú stranu to tiež spôsobuje i to, že krajiny, ktoré vidia v daných pravidlách určitý zmysel a snažia sa ich poctivo dodržiavať zodpovedným narábaním s verejnými financiami, strácajú motiváciu k ich konaniu. Zistia totiž, že je lepšie byť zadlžený a prenášať svoje náklady na okolité krajiny, ako byť krajina, ktorá musí platiť za nezodpovedných hospodárov. Existencia takýchto kritérií spôsobuje v podstate iba dočasnú snahu štátov, ktoré sa chcú dostať do „Euro klubu“.

Ak majú byť takéto spoločné opatrenia účinné Únia by sa mala riadiť heslom F. A. Hayeka, ktorý som uviedol na začiatku. A to prísne kontrolovať hospodárenie všetkých štátov, pri porušení vyvodzovať určité dôsledky, prípadne trestať sankciami a viesť vlády k zodpovednej výdavkovej politike.

Z pohľadu konzervatívneho liberalizmu, však ani toto nie je riešením. V spoločnej menovej únii so spoločnou menovou politikou je účasť štátov s rôznymi národnými rozpočtovými politikami v prirodzene rozdielnych oblastiach a dodržiavanie jednotných kritérií v rozpore s individualitou a špecializáciou krajín. Takéto opatrenia by viedli k harmonizácii štátnych politík a zamedzeniu ekonomickej súťaže (konkurencie medzi krajinami v Eurozóne). Taktiež je nereálne, aby rýchlejšie sa ekonomicky rozvíjajúce krajiny prispôbovali rovnakým podmienkam ako ekonomicky pomalšie sa rozvíjajúce krajiny.

„Riadená harmonizácia celkovo vedie k spriemerovávaniu a brzdí snahy byť úspešnejším, spôsobuje obmedzovanie konkurencie a presúvania sa za lepšími podmienkami, tým znižovanie rastu ekonomickej výkonnosti a životnej úrovne obyvateľov Únie“. (Peter Gonda, Kritéria ne/výhodnosti členstva Slovenska v Eurozóne, 2007)

2. Utópia fungovania protikrízových opatrení a stability v období recesie

V období krízy nastal veľký pokles verejných financií a väčšina vlád musela čeliť aj poklesu daňových príjmov, rastu verejných výdavkov spôsobených automatickými stabilizátormi, operáciami, ktoré fungujú jednorázovo a ktoré majú za cieľ stabilizovať finančný sektor a znovu naštartovať ekonomiku, prípadne zmierniť dopady hospodárskej krízy.

³ vyrok Henry Guaino pozri <http://www.sme.sk/c/4104129/sarkozyho-poradca-maastrichtske-kriteria-nie-su-momentalne-klucove.html>

Systém opatrení na sanáciu finančného sektora, ako aj protikrizové opatrenia⁴⁴, pochádzajúce z najvyšších orgánov EU, nemajú pozitívne účinky v krízovom období. Ich úlohou je zabrániť zníženiu konkurencieschopnosti eura na svetových trhoch. Predstavujú však veľké bremeno pre verejné rozpočty niektorých krajín, ktoré sú v dlhoch už z obdobia pred krízou. Poskytnutie i veľkého množstva peňazí krajinám hlboko v mínusoch prinesie iba dočasnú úľavu na medzinárodných trhoch. Jediné čo sa týmto docieli je krátkodobý priaznivejší stav na trhu, zbrzdí sa pád niektorých ekonomík, no stúpne zadlženie krajín a motivácia k zadlžovaniu. Prinajlepšom táto pomoc iba poskytne čas na rozšírenie nevyhnutných opatrení, ktoré sú nutné. To z dlhodobého hľadiska však nevyrieši negatívnu bilanciu štátnych rozpočtov. Navyše to prináša vážne riziko morálneho hazardu a straty dôveryhodnosti a samostatnosti ECB. Také veľké množstvo finančných prostriedkov má hlboký pôvod v jednotlivých štátoch EU, ktoré tým pádom pracujú na záchranu niekoho iného. Krajinám neostáva nič iné v krušných časoch, ako si požičať alebo šetriť na pôžičky, ktoré EU vo veľkom rozdáva samozrejme v súlade s ERP.

Je teda cieľom protikrizových opatrení, naučiť štáty hospodáriť s vlastnými financiami a tým zamedziť ďalším prepadom štátnych rozpočtov, alebo naučiť ich tajomstvu života na dlh?

Život na dlh iba prehĺbuje dopady krízy a zhoršuje solventnosť krajín. Ak chce Únia zabezpečiť stabilitu a konkurencieschopnosť eura a eliminovať riziko cyklických výkyvov a finančných kolapsov, ako následok reťazovej reakcie ekonomík v Eurozóne, musí viesť vlády k racionálnemu hospodáreniu. Mala by motivovať vlády šetriť, efektívne narábať s vlastnými financiami a viesť ich k vyrovnanému štátnemu rozpočtu (aby vládne výdavky boli menšie ako príjmy).

V súčasnosti sa však dostala do situácie, z ktorej sa už dá veľmi ťažko dostať a cesta bude zdĺhavá. Orgány EU musia zvoliť taktiku, ktorá vyrieši nedostatok pružnosti krajín reagovať na cyklické výkyvy, kvôli viazanosti fixného výmenného kurzu, nižšej účinnosti centralizovanej menovej politiky ECB vo vzťahu k podmienkam v krajine a stále viac harmonizované podmienky v Eurozóne.

K tomu, však aby mali opatrenia správny efekt i v štátoch, ktoré sú v kritickej situácii, treba zaviesť aj doposiaľ pre EU neprijateľný proces vystúpenia krajiny z eurozóny a riadený bankrot štátov. To vyžaduje zmenu v celej politike Únie, ktorá sa v podstate riadi heslom „radšej kúpiť loď, ako naučiť plávať“. Z dlhodobého hľadiska je vhodná iba do pekného počasia.

Je pravda, že menové politiky sú i na národnej úrovni málo účinné v boji proti dopadom krízy a vplyv na ekonomiku nie je veľký. Rozhodnutia centralizovanej menovej politiky ECB však sú ešte menej účinné k podmienkam na národnej úrovni. Závislosť štátov na spoločnej menovej politike veľkou mierou obmedzuje reagovať na cyklické výkyvy zmenou výmenného kurzu. Tým jednotná menová politika ECB prehĺbuje problémy niektorých krajín. Negatívne dopady na ekonomiku v dôsledku nižšej efektívnosti a kontrolovateľnosti sú ďalším vážnym rizikom.

3. Utopia úspešnosti centrálného riadenia

Rozhodnutia o všetkých dôležitých otázkach v rámci EU sa uskutočňuje na pôde Európskeho Parlamentu⁵⁵, ktorý predstavuje základný znak demokratického rozhodovania. Každá členská krajina má v Európskom parlamente svojich zástupcov, ktorý sa zúčastňujú na zasadnutiach a presadzujú

⁴ V boji proti hospodárskej kríze sa vlády členských krajín EU dohodli na spoločnej koordinovanej reakcii prijatím súboru opatrení - ERP, Európsky plán hospodárskej obnovy. Základným princípom ERP je solidarita a sociálna spravodlivosť.

⁵ Európsky parlament, pozri

http://www.europskyparlament.sk/view/sk/Europsky_parlament_zblizka.html;jsessionid=509BA303EA7E550898908115A9BD7092

záujmy vlastného štátu, čo je znak demokracie. Ďalším znakom je taktiež to, že krajinu z menším počtom obyvateľov samozrejme nemôže zastupovať toľko poslancov, čo väčšie krajiny. Musíme uznať, že by to bolo nespravodlivé. To ale tvorí zároveň najväčšiu slabinu tejto demokratickej únie, pri riešení ťažiskových problémov. Poslanci za jednu veľkú mocnosť dokážu prehlasovať množstvo krajín s menším počtom poslancov, čím teda rozhodujú o ich osude. No problém ani nie je to, že záujmy väčších krajín majú väčšiu váhu ako záujmy menších, ale to, že riešenia problémov vo veľkých krajinách sa častokrát nezhodujú a nemusia prinášať prospech pre menšie štáty, v ktorých sú odlišné podmienky. Ide teda o dobrovoľný konsenzus väčšiny krajín, ktorý podmieňuje orgány EU k jednaniu, no na ktorý sa dá spoliehať iba vo sférach, kde panuje skutočná zhoda. Ako však väčšina prevezme priamu kontrolu nad oblasťami, kde taká zhoda neexistuje, vždy musí nutne dôjsť k potlačeniu individuálnej slobody jednotlivých štátov.

Krajiny sú zviazané k spoločnému konaniu. Ak jeden článok koná v záujme väčšiny, ide o kolektivistickú zásadu.

„V kolektivistickej etike sa zásada, že účel svätí prostriedky, je najvyšším pravidlom. Neexistuje nič, čo by dôsledný kolektivističtina nemal byť pripravený urobiť pre dobro celku. V individualistickej etike je to popretie celej morálky, pretože nie je treba brať ohľad na morálku, je iba treba dosiahnuť cieľ.“

Hayek, F., Cesta do nevoľníctva, 2004

Takémuto rozhodovaniu chýba rešpektovanie jednotlivca ako konečného arbitra vlastných cieľov, ktorý ak je možné a v súlade so všeobecnými pravidlami, by mal mať šancu jednáť podľa vlastného záujmu. Vytváranie rovnakých podmienok, spoločná ústava, zavádzanie spoločných regulácií, úrokových sadziieb, noriem, presunutie riadenie na nadnárodnú úroveň je charakteristickou činnosťou Európskej únie. Tvorí sa tu cesta k centrálne plánovanej spoločnosti, kde harmonizácia podmienok zatiatia hospodársku súťaž, obmedzujú krajiny v samostatnosti a zodpovednosti, kde sa vytráca sloboda vlastnej voľby. Závislosť prepojenia jednotlivých členských ekonomík znižuje prispôsobivosť cyklickým výkyvom trhu a spriemerovanie znižuje rast ekonomickej výkonnosti a životnej úrovne obyvateľov Únie.

V dôsledku spravodlivých volieb v každej krajine a rozhodnutie demokratickým spôsobom o účasti v Európskej únii platí:

„Za demokraciu platíme cenu v podobe toho, že možnosti vedomej kontroly sa obmedzujú na oblasti, kde existuje skutočný konsenzus, a že v niektorých oblastiach je treba veci ponechať náhode.“

Hayek, F., Cesta do nevoľníctva, 2004

Táto esej prezentuje vlastný názor autora a nemôže byť interpretovaná a ani iným spôsobom používaná ako názor iných ľudí bez jeho súhlasu.

Zdroje literatúry

Gonda, Peter : „Kritériá ne/výhodnosti členstva Slovenska v eurozóne“. Konzervatívny inštitút M.R. Štefánika, február 2007, (www.konzervativizmus.sk)

http://www.petergonda.sk/upload/pdf/Gonda_kriteria_euro_studia_uprav.pdf

Gonda, Peter: „Grécke memento euru života na dlh“. *Konzervatívny listy* 5/2010.

Hayek, Friedrich: *Cesta do nevoľníctva*. Nadácia F. A. Hayeka. Barrister & Principal, edícia: Studium, 2004, I. vydanie, 216 strán

Jirsaková, Jana - Obst, Jakub: „Prehľad vývoja verejných financií“. *Biatec*, december 2009.

http://www.nbs.sk/_img/Documents/_PUBLIK_NBS_FSR/Biatec/Rok2009/biatec1209.pdf

Kritéria ne/výhodnosti členstva Slovenska v eurozóne podľa ekonóma Petra Gonda (tabuľka) (.týždeň 5/2007)

Európsky parlament:

http://www.europskyparlament.sk/view/sk/Europsky_parlament_zblizka.html;jsessionid=509BA303EA7E550898908115A9BD7092